

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«ГРОДЗЕНСКИ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ»

ХРЫСЦІАНСТВА Ў ГІСТАРЫЧНЫМ ЛЕССЕ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

Зборнік навуковых артыкулаў

У 2 частках
Частка I

Гродна
ГрДУ імя Я. Купалы
2009

УДК 27(476)(08)

ББК 86.37

X95

Рэдакцыйная калегія:

С.В. Марозава, доктар гістарычных навук, прафесар:

Э.С. Ярмусік, кандыдат гістарычных навук, дацэнт:

С.У. Сілава, кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

Рэцэнзенты:

Галубовіч В.У., кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Васюк Г.У., кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

X95 **Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа** : зб. навук. арт. У 2 ч. Ч. 1 / ГрДУ імя Я. Купалы ; рэдкал.: С.В. Марозава [і інш.]. – Гродна : ГрДУ, 2009. – 385 с.
ISBN 978-985-515-244-7 (ч. 1)
ISBN 978-985-515-241-6

У аснову зборніка накладзены матэрыялы II і III міжнародных навуковых канферэнцый «Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа», а таксама круглага стала, прысвечанага 170-годдзю Полацкага царкоўнага сабора 1839 г., якія былі праведзены ў 2008 і 2009 гадах у межах выканання Дзяржаўнай комплекснай праграмы навуковых даследаванняў на 2006 – 2010 гг. «Эканоміка і грамадства», раздзел «Філасофія» (галаўная арганізацыя – Дзяржаўная навуковая ўстанова «Інстытут філасофіі НАН Беларусі»). Разглядаецца роля хрысціянскіх культавых інстытутаў у духоўна-культурным, грамадска-палітычным і этнацыянальным жыцці беларускага народа ў канцы X – пачатку XX ст., а таксама тэарэтыка-метадалагічныя падыходы і гістарыяграфія гэтай праблемы. Адрасавана даследчыкам, выкладчыкам, аспірантам, магістрантам і студэнтам, настаўнікам, аматарам гісторыі Беларусі.

УДК 27(476)(08)

ББК 86.37

ISBN 978-985-515-244-7 (ч. 1)

ISBN 978-985-515-241-6

© Установа адукацыі

«Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Янкі Купалы», 2009

<i>Гаюа Р.Б.</i> ТЕВТОНСКИЙ ОРДЕН В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ.....	118
<i>Крауцэвіч А.К.</i> ТВАРАМ ДА ЗАХАДУ ЗМЕНА ЦЫВІЛІЗАЦЫЙНАЙ АРЫЕНТАЦЫ БЕЛАРУСІ (1240 – 1385 гг.).....	128
<i>Голубев О.Е.</i> ПЛАНЫ ВОССТАНАВЛЕННЯ ЛІТОВСКОЙ МИТРОПОЛІІ В ЦЕРКОВНОЙ ПОЛІТЫКЕ ВЕЛІКОГО КНЯЗЯ ОЛЬГЕРДА.....	147
<i>Васюк Г.У.</i> ЗМЕНИ Ё СТАНОВІШЧЫ ПРАВАСЛАЎНАЙ ЦАРКВЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА (КАНЕЦ XV – ПАЧАТАК XVI ст.).....	152
<i>Семлянчук А.А.</i> РАСПАЎСЮДЖАННЕ ІДЭЙ ФЛАРЭНЦКАЙ УНІІ Ё ВЯЛІКІМ КНЯСТВЕ ЛІТОЎСКІМ У КАНЦЫ XV – ПАЧАТКУ XVI ст.....	158
<i>Дзянісава А.Р.</i> ПАТРАНАЦКАЕ ПРАВА Ё ПРАВАВЫМ СТАНОВІШЧЫ ПРАВАСЛАЎНЫХ МАНАСТЫРОЎ ТУРАВА-ПІНСКАЙ ЕПАРХІІ Ё ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XIII – XVI ст.....	166
<i>Пяпраўскас М.А.</i> КАНФЕСІЙНАЯ ТРАНСФАРМАЦЫЯ БЕЛАРУСКАГА А ГРАМАДСТВА Ё КАНЦЫ XVI – ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XVII ст.....	170
<i>Юнзіна А.С.</i> УДЗЕЛ СВЯТА-ТРОЦКАГА ВІЛЕНСКАГА БРАЦТВА Ё ЖЫЦЦІ ПРАВАСЛАЎНАЙ ЦАРКВЫ КІЕЎСКАЙ МІТРАПОЛІІ ДА 1596 Г.....	175
<i>Галубовіч В.</i> КАНФЕСІЙНАЯ ПРАБЛЕМАТЫКА НА СОЙМІКАХ ПОЛАЦКАГА ВАЯВОДСТВА Ё КАНЦЫ XVI – СЯРЭДЗІНЕ XVII ст.....	179
<i>Гарматны В.П.</i> ПАДРЫХТОЎКА І ПРАВЯДЗЕННЕ БЕРАСЦЕЙСКАЙ ЦАРКОЎНАЙ УНІІ 1596 г.....	186
<i>Гарбуль П.І., Рамановіч П.С.</i> РОЛЯ ІОСИФА РУЦКАГА ВА ўМАЦАВАННІ УНІЯЦКАЙ ЦАРКВЫ Ё РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ.....	191
<i>Казуля С.В.</i> МІСІЯНЕРСКАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ ОРДЭНА БАЗЫЛЬЯНА У ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XVII ст.....	195
<i>Васюкевіч Т.В.</i> КАРАНАВАННЕ ЖЫРОВІЦКАГА АБРАЗА.....	201
<i>Крот А.</i> КУЛЬТ МАЦІ БОЖАЙ ЖЫРОВІЦКАЙ У ТВОРАХ АЙЦА ІГНАТА КУЛЬЧЫНСКАГА.....	205
<i>Барташэвіч А.Ю.</i> ДА ПРАБЛЕМЫ ПОЛІКАНФЕСІЙНАСЦІ ГАРАДСКОЙ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ XVI – XVIII ст.....	209
ХРЫСЦІЯНСКІЯ ЦЭРКВЫ Ё КАНЦЫ XVIII – ПАЧАТКУ XX ст.	214
<i>Зянюк Р.У.</i> СТРУКТУРА ПАДРЫХТОЎКІ РЫМСКА-КАТАЛІЦКАГА ДУХАВЕНСТВА НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСКА-ЛІТОЎСКІХ ГУБЕРНІЎ У КАНЦЫ XVIII – XIX ст.....	214
<i>Рабзюк А.Р.</i> УДЗЕЛ ДУХАВЕНСТВА Ё НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВАЛЕНЧЫМ РУХУ 30-х гг. XIX ст. НА БЕЛАРУСІ.....	219
<i>Шидловский А.К.</i> МЕЖКОНФЕСИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В БЕЛАРУСИ И ЛИТВЕ ВО ВРЕМЯ ВОССТАНИЯ 1863 – 1864 гг.....	223
<i>Проценко О.Э.</i> КОНФЕСИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ИСТОРИИ ГРОДНЕНСКОЙ ГУБЕРНИИ В XIX в.....	229
<i>Літвінчык А.І.</i> КАНФЕСІЙНАЯ СІТУАЦЫЯ Ё СЛОНІМСКІМ ПАВЕЦЕ ГРОДЗЕНСКАЙ ГУБЕРНІ (КАНЕЦ XVIII – 60-я гг. XIX ст.).....	236
<i>Літвінчык А.І.</i> КАНФЕСІЙНАЯ СІТУАЦЫЯ Ё СЛОНІМСКІМ ПАВЕЦЕ ГРОДЗЕНСКАЙ ГУБЕРНІ Ё 30 – 80-я гг. XIX ст. У СВЯТЛЕ МАТЭРЫЯЛАЎ СУДОВАГА СПРАВАВОДСТВА.....	240
<i>Хмелькова Е.Н.</i> ОПЕКА ПРАВОСЛАВНОЙ И КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ НАД ДЕТЬМИ-СИРОТАМИ В ГРОДНЕНСКОЙ ГУБЕРНИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX вв.....	243
<i>Ступакевич М.А.</i> ПРАВОСЛАВНЫЕ ДУХОВНЫЕ УЧИЛИЩА НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛАРУСИ В XIX – НАЧАЛЕ XX в.....	247
<i>Марозька К.У.</i> ПРАВАСЛАЎНЫЯ БРАТЭРСТВЫ ПІНСКАГА ПАВЕТА (ДРУГАЯ ПАЛОВА XIX ст.).....	252

3. З гісторыі уніяцтва у Беларусі (да 400-годдзя Брэсцкай уніі) / пад рэд. М.В. Біча і П.А. Лойкі. – Мінск: Экаперспектыва, 1996. – 134 с.
4. Зноско, К. Исторический очерк церковной унии / К. Зноско. – Москва: Мартис, 1993. – 233 с.
5. Никольский, П.М. История русской церкви / П.М. Никольский. – Минск: Беларусь, 1990. – 541 с.
6. Падокшын, С.А. Унія, Дзяржаўнасць, Культура (філасофска-гістарычны аналіз) / С.А.Падокшын. – Мінск: Беларуская навука, 1998. – 111 с.
7. Рэлігія і царква на Беларусі: энцыклапедычны даведнік – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 2001. – 368 с.
8. Шукан, М.Г. Нарушение имущественных прав Православной церкви вследствие заключения Брестской церковной унии 1596 г. / М.Г. Шукан // XII Международные Кирилло-Мефодиевские чтения (Минск, 24 – 26 мая 2006 г.). – Минск: Ковчег, 2007. – С. 114–121.

Гарматны Віталь Пятровіч – магістр гістарычных навук, Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт.

УДК 2-9

П.І. Гарбуль, П.С. Рамановіч (Брэст) РОЛЯ ІОСИФА РУЦКАГА ВА ЎМАЦАВАННІ УНІЯЦКАЙ ЦАРКВЫ Ў РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Статья посвящена деятельности известной исторической личности – митрополита Иосифа Рутского по укреплению униатской церкви.

Берасцейскі царкоўны сабор 1596 г. паклаў пачатак існавання на землях Вялікага княства Літоўскага новага веравызнання – уніяцтва. Першыя іерархі уніяцкай царквы кіеўскія мітрапаліты Міхаіл Рагоза (1596–1599 гг.) і Іпацій Пацей (1599–1613 гг.) паспелі распрацаваць агульныя прынцыпы існавання новай веры і падыходы да яе распаўсюджвання. Асноўная праца па умацаванню уніі была выканана трэцім мітрапалітам Іосіфам Руцкім (1613–1637 гг.).

Шлях І. Руцкага да уніяцтва быў складаным. Нарадзіўся ён на Навагрудчыне ў шляхецкай кальвінісцкай сям’і, быў ахрышчаны паводле праваслаўнага абраду. Адукацыю атрымаў у Карлавым універсітэце у Празе, грэчаскім калегіуме ў Рыме, дзе прыняў унію. З 1603 г. І.Руцкі знаходзіўся ў Вільні, дзе займаў пасады рэктара Віленскай уніяцкай семінарыі, архімандрыта Віленскага Троіцкага манастыра. У 1612 г. І. Руцкі быў прызначаны епіскапам галіцкім [с. 280].

Узначаліўшы ў 1613 г. Кіеўскую мітраполію. Ён каб узбуйніць царкву, узяць яе аўтарытэт у вачах хрысціянскага свету, зрабіць прыцягальнай для вернікаў, распачаў падрыхтоўку карэнных рэформ.

Рэфарматарская дзейнасць І. Руцкага насіла шматбаковы, комплексны характар. Важнейшае значэнне мітрапаліт надаваў пабудове царквы і заснаванню манастыроў. Яго намаганнямі былі ўзведзены Быценьскі, Жыровіцкі, Навагародскі уніяцкія манастыры. Яны сталі падмуркам новай царквы, асяродкамі хрысціянскай культуры і духоўнасці.

Асабліваю ўвагу І. Руцкі звяртаў на навучанне моладзі і падрыхтоўку пастыраў. Ён дамогся каралеўскага прывілея на адкрыццё школ у Навагародку, Мінску, Барунах, Жыровічах. Гэтыя адукацыйныя ўстановы перанялі арганізацыю, сістэму і змест навучання езуцкіх калегіумаў і з 1615 г. атрымалі роўныя з імі правы і прывілеі. Настаўнікаў для уніяцкіх школ рыхтавалі ў Віленскай езуцкай акадэміі, замежных універсітэтах, калегіўмах. Сістэма уніяцкай адукацыі і выхавання лічылася адной з лепшых. Яна праіснавала да пачатку 40-х гг. XIX ст.

Галоўную стаўку ў справе ўмацавання грэка-каталіцкай веры Іосіф Руцкі зрабіў на ўтварэнне Ордэна, які павінен быў сабраць і аб'яднаць усе духоўныя сілы царквы. Мэты, характар дзейнасці новага манаскага Ордэна, яго структура былі вызначаны ў падрыхтаванай мітрапалітам тэарэтычнай працы «Правілы манаскага жыцця». Афармленне манаскай карпарацыі, якая на ўстаноўчай кангрэгацыі атрымала імя вядомага багаслова старажытнасці Святога Васіля (Базыля) Вялікага, адбылося, па сцвярджэнні Івана Саверчанкі, у перыяд шасці з'ездаў прадстаўнікоў буйнейшых манастыроў – у Навагародку (1617 г.), Лаўрышаве (1612, 1626 гг.), Руце (1623 г.), Жыровічах (1629 г.) і Вільні (1636 г.) [4, с. 24]. На першай кангрэгацыі ў Навагародку быў прыняты статут Ордэна Базыльянаў, распрацаваны Руцкім на аснове правіл Святога Васіля на ўзор статутаў каталіцкіх ордэнаў, зацверджаны нормы прадстаўніцтва на наступных кангрэгацыях (ад аднаго да чатырох паслоў ад манастыра ў залежнасці ад колькасці ў ім манахаў), рэгламент правядзення пасяджэнняў. Вышэйшым органам Ордэна абвешчалася кангрэгацыя, якая склікалася па меры неабходнасці, але не радзей, чым адзін раз у чатыры гады. Ствараліся і выканаўчыя структуры. Уводзілася пасада галоўнага адміністратара Ордэна – протаархімандрыта (генерала), які выбіраўся на кангрэгацыі тасмным галасаваннем і падпарадкоўваўся папе рымскаму праз уніяцкага мітрапаліта. Дарадчыкамі протаархімандрыта з'яўляліся яго чатыры намеснікі. Пры Апостальскім пасадзе ў Рыме базыльяне мелі свайго прадстаўніка – пракуратара. Гэты

дазва
каард
супяр
паміж
епарх
вярш
Ордэ
дзея
пэўн
генер
займа

Д
унутр
прагр
супол
дзея
сістэм
ўніфо
неабх
навуч
ўдала
сталі
Мног
пашы
роляй
с. 280

Н
Коль
больш
Рады
новай
права
права
ў В
І. Бар
пару
на п
одно
прав
Галд

дазваляла ім атрымліваць інфармацыю аб царкоўным жыцці ў свеце, каардынаваць дзейнасць Ордэна. Для вырашэння магчымых супярэчнасцей І. Руцкі прадбачліва ўвёў пасаду манітора – пасрэдніка паміж Ордэнам і епіскапамі. Манітор знаходзіўся пры двары кіраўніка епархіі і ажыццяўляў сувязь паміж ім і базільянскімі манастырамі. На вяршыні ордэнскай піраміды стаяў мітрапаліт. Яго ўзаемадзеянне з Ордэнам ажыццяўлялася праз каад'ютара – намесніка. Пазней практыка дзеяння Ордэна запатрабавала ўнесці ў яго арганізацыйную структуру пэўныя ўдасканаленні. У 1621 і 1623 гг. былі ўведзены пасады генеральнага правінцыяла (вікарыя) і генеральнага сакратара, якія займаліся вырашэннем пытанняў на месцах і справаходствам.

Дзейнасць Ордэна падмацоўвалася распрацаванымі І. Руцкім унутранымі механізмамі функцыянавання, уласнай адукацыйнай праграмай: былі створаны правілы для ўсіх станаў манаскай супольнасці, рэгламентаваліся паводзіны кожнага базільяніна, дзейнічалі строгія этычныя нормы і жорсткая дысцыпліна, існавала свая сістэма барацьбы з парушэннямі, уведзіліся адзіны распарадак дня і ўніформа, дзейнічаў прынцып поўнага самазабеспячэння ўсім неабходным, рэгламентаваліся фінансавыя справы, узніклі навучальныя ўстановы. Ідэя стварэння Ордэна аказалася настолькі ўдалай і была так добра рэалізавана, што ў 30-я гг. XVII ст. базільяне сталі прэтэндаваць на першынства сярод усіх хрысціянскіх ордэнаў. Многія даследчыкі ўвогуле ролю базільянскага ордэна ў працэсе пашырэння уніяцтва ў Вялікім княстве Літоўскім параўноўваюць з роляй ордэна езуітаў у гісторыі каталіцкай канфесіі ў гэтай дзяржаве [2, с. 280].

Намаганні І. Руцкага па ўмацаванню уніяцтва сталі прыносіць плён. Колькасць вернікаў павялічвалася, уніяцкія іерархі станавіліся ўсё больш уплывовай сілай у дзяржаве і некаторыя з іх увайшлі ў склад Рады Вялікага княства Літоўскага. Аднак далейшае распаўсюджванне новай царквы было перапынена аднаўленнем у Княстве ў 1620 г. праваслаўнай мітраполіі. Ерусалімскі патрыярх Тэафан, карыстаючыся правам найвышэйшага духоўнага пастыра над праваслаўнымі вернікамі ў Вялікім княстве Літоўскім, прызначыў кіеўскага мітрапаліта І. Барэцкага і яшчэ шэсць праваслаўных епіскапаў, што з'явілася парушэннем умоў Берасцейскай царкоўнай уніі. І. Руцкі, абапіраючыся на падтрымку вялікага князя Жыгімонта Ваза, выступіў з пратэстам адносна дзеянняў Тэафана. Гэта прывяло на спрэчак паміж праваслаўнымі і уніятамі, якія перараслі ў літаратурную палеміку. Галоўным у палеміцы было пытанне: каму належыць права прызначэння

на царкоўных пасады – гаспадару дзяржавы або найвышэйшай духоўнай асобе. І. Руцкі адстойваў традыцыі і нормы, замацаваныя ў галоўным зборы законаў краіны – Статуце Вялікага княства Літоўскага 1588 г., у адпаведнасці з якімі ў Княстве ўсе пасады раздаваў манарх. Узнікшая дыскусія абвастрыла канфесійную сітуацыю ў дзяржаве, прывяла ў 1623 г. да забойства ў Вішэбску уніяцкага архіепіскапа Я. Кунцэвіча.

Каб зняць напружанасць і не дапусціць рэлігійнай вайны. І. Руцкі прапанаваў ўрэгуляваць міжканфесійны канфлікт і аб'яднаць вернікаў шляхам утварэння сваёй вялікакняжацкай патрыярхіі, заснавання новага цэнтра хрысціянства. Яго падтрымала большасць уніяцкіх епіскапаў. Аднак у праваслаўных іерархаў план І. Руцкага выклікаў абурэнне. Тады пытанне аб прымірэнні было вынесена мітрапалітам на Варшаўскі сойм 1626 г. Пасля доўгіх дыскусій вялікі князь Жыгімонт Ваза падпісаў пастанову аб скліканні ў Кобрыне 26 верасня 1626 г. агульнага сабора для абмеркавання пытання царкоўнай еднасці. Але праваслаўныя прадстаўнікі ў Кобрын не з'явіліся. Не прыбылі яны і на наступны супольны сабор ў Львоў, які быў прызначаны на 23 кастрычніка 1629 г., лічачы, што яднанне ім навязваюць.

Такім чынам, праект І. Руцкага аб утварэнні патрыярхіі ў Вялікім княстве Літоўскім не здзейсніўся. Адна з галоўных мэтаў яго жыцця пацярпела крушэнне. Нягледзячы на гэта, ён увайшоў у гісторыю як чалавек, што уніяцтва «... умацаваў, пашырыў і зрабіў сапраўднай царквою» [3, с. 289].

Увогуле, падчас знаходжання на мітраполіі Іосіфа Руцкага уніяцкая царква стварыла асновы тэалагічнай дактрыны, набыла адметныя рысы, структурную завершанасць, налічвала сем епархій [4, с. 63].

Спіс крыніц і літаратуры

1. Кароткі, У.А. Руцкі Іосіф Вельямін / У.А. Кароткі // Рэлігія і царква на Беларусі. Энцыкл. давед. – Мінск, 2001.
2. Кірзеў, В.Р. Базыльянс / В.Р. Кірзеў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т.1 – Мінск, 1993.
3. Коршунаў, А.Ф. Руцкі Іосіф Вельямін / А.Ф. Коршунаў // Мыслішлелі і асветнікі Беларусі: энцыкл. давед. – Мінск, 1995.
4. Саверчанка, І. Апостал яднання і веры. Язэп Руцкі / І. Саверчанка – Мінск, 1994.

Гарбуль Пётр Іванавіч – кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна.
Рамановіч Павел Сцяпанавіч – кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна.